

Egyházi állapotok Magyarországon.

A *Chronik der Christlichen Welt* folyó évi 13. és 14. száma *Aus Ungarn* címen szemlét tart a magyarországi protestánsok (persze csak az ág. hitv. evangélikusokat és ref.-okat érti) egyházi állapota felett. Olvasóinkat bizonyára érdekelni fogja ez a szemle, melynek tartalmát a következőkben adjuk:

Az 1910. évi népszámlálás eredménye mutatja, hogy a protestánsizmus Magyarországon lassan, de feltartózatlanul hanyatlék. 1890-ben a lutheránusok az összes népesség 7·8%-át, 1900-ban 7·5%-át, 1910-ben már csak 7·1%-át tették. Lassúbb valamivel a reformátusok hanyatlása: az említett években 14·6, 14·4 és 14·3 a % számuk. A katolikusok száma így emelkedik: 46·7, 47·8, 49·3%-kal. Horvát-Szlavonországban a kath. 71·6, az ev. 1·3, a ref. 0·7%-át tették az összes népességnek.

A vesztéség okai a *kivándorlás*, az *egyke* és a *reverzálisok*. Nemcsak az inség, hanem a jó keresetre való kilátás is úzi az embereket a kivándorlásra, s ezért nem csoda, hogy a nép törekvőbb és szorgalmasabb része, a protestánsok veszik a vándorbotot kezükbe. A ref. Romániában és Amerikában egyházat alapítottak, s az evangélikusok is szándékoznak egyet felállítani, de ezek a protestánsizmus gyöngülését nem fogják jóvátenni. Az egyke nemcsak a városokban terjed, hanem a falvakban is és legjobban a leggazdagabb és legtermékenyebb vidékeken, túl a Dunán.

De a legfájdalmasabb vesztéségek a protestánsokat az 1894. évi egyházpolitikai törvények folytán érik. Az 1868. évi LIII. t.-c. 12. §-a szerint ugyanis a vegyes házasságokból származó gyermekek nemük szerint szülők vallását követik. Az 1894. évi XXXII. t.-c. ezt a rendelkezé-

zést úgy módosította, hogy a szülők még a házasságkötés előtt megegyezhetnek, hogy gyermekeik nemük szerint nem az alya vagy az anya vallásában, hanem egyiknek valamelyiknek a vallásában neveltethetők. E «reverzális» következtében 1911-ben az ev. 449, a ref. 110 gyermeket vesztettek. S ez így megy évről évre. A jobb munkakerővel és gazdagabb anyagiakkal rendelkező kath. egyház tervszerű és tudatos munkáját nem tudják az anyagiakkal küzdő gyenge protestáns eklézsiák ellensúlyozni. A kath. majdnem semmi egyházi adót nem fizetnek, a prot. az állami adó 20—40%-át. Hiába minden igyekezet. A baj csak akkor szűnik meg, ha e törvényt megváltoztatják, mert ez még a ref. és ev. közötti belső békét és egyetértést is veszélyezteti.

E súrlódások a két egyház között nem mai keletűek. Gyökerük a történelemben nyúlik vissza. A ref. egyház magát magyar egyháznak tekinti, s lenézi a luteránusokat, mint szlávokat és németeket. E súrlódások következménye volt, hogy a múlt évben majdnem törésre került köztük a dolog.

A katolicizmus minden téren halad előre. Mint Szent-István korában, 1912-ben is szerveztek állami költségen egy görög kat. püspökséget a magyarul beszélő görög kat. részére, s a pápa a magyar liturgiát nem engedte meg. A kat. autonómiáról szóló törvény, mely az egyházi javakat saját kezelésükbe adja át, készen van. S a protestánsok nem tudják jogaikat az állammal szemben érvényesíteni.

Ez különösen az állami segély kérdésében tűnik ki. A prot. egyházak joga az államsegélyre az 1848. évi XX. t.-cikkben alapszik. A kat. egyháznak óriási vagyona van, melynek tulajdonjoga azonban az államé. A római és görög kat. püspökségek, káptalanok és szerzetesrendek vagyona 1494609 kat. hold föld és 70 millió korona; ezenkívül az egyházközségké 300585 hold. Az évi jövedelemből (80 millió K.) 12000 papot és szerzetest tartanak. (Az ország évi jövedelme 3200 millió K.) A többi egyházak, ref., ev., unitárius és zsidó, összes vagyona 252000 kat. hold.

Ezeket a természetellenes különbségeket akarta az a törvény megszüntetni, persze az egyházi javak megelőző szekulárizációjával. De mikor az állam a törvényt végre akarta hajtani, a protestánsok száját bedugta segéllyel, s ezt sem biztosította még mai napig sem törvénnyel. Évről-évre veszi fel a költségvetésbe. Ez a segély 1913-ra 4400000 K s az egyházi adók könnyítésére, a közigazgatás költségeire és lelkészi özvegyeket és árvákat gyámolító intézetekre van adva. Ezen kívül kapnak 4250000 K-t a lelkészek fizetéskiegészítésére (kongrua) és 3340267 K-t korpótlékokra. A kat. egyház, óriási javai és bevételei mellett, kongruára kap 1350000 K-t, s korpótléokra legalább a felét. És most az óriási egyházi javak is átmennek a kat. egyház önkormányzatába s ezzel az állam lemond tulajdonjogáról! E viszonyok közepette egy pár évvel ezelőtt prot., különösen ref. papi körökben erős mozgalom indult meg a szekulárizáció érdekében, de a hullámok nemsokára elsimultak. A prot. lelkészek fizetésének szabályozása előreláthatóan maga után vonja a kat. autonómia engedélyezését.

A prot. autonómiát pedig, melyet sok századon át véres áldozatokkal védelmeztek, lassanként megsemmisítik. Ez látszik mindenen előtt az iskolaügynél. Az új törvények, melyek a népoktatást ingyenessé teszik, gondoskodnak ugyan, hogy az iskolafenntartó egyházak tandíjkárpótló államsegélyben részesüljenek, de a tanítói és lelkészi fizetések javítása és kiegészítése az egyházi szabadság és függetlenség őreit az állam hatalmi szférája és tutorsága alá hajtja. Már mutatkoznak az előjelek. Olyan tanítók ellen, kiket az egyház fegyelmi úton már megbüntetett, a kultuszminiszter rendeletére újból eljárást kellett indítani. Olyan tankönyvek, melyekben az egyháztörténelem prot. felfogás szerint adatott elé, nem engedélyeztettek. A rendszabályok különösen az ev. egyházat érintik, melyekben államellenes mozgalmak könnyebben előfordulnak.

A csendes mull mozgalmasabb jövőnek ad helyet. Két új egyetemet építenek, egyiket Debrecenben, a «Kálvinista Rómában», másikat Pozsonyban, a régi koronázó

városban. Itt az ev. a mostani teol. akadémia helyett teol. fakultást kívánnak. A protestánsok a budapesti egyetemen már régóta kívántak egy prot. teol. fakultást, de az állam évtizedek óta hallgat e dologról. S itt felsorolván, hogy miféle oktatásügyi intézményeik vannak a protestánsoknak, azt következteti, hogy a protestánsok még ma is hatalmas kulturafejlesztő tényező. De az iskolaügy folytonos fejlesztése sem lesz elég, hogy az egyház tagjait megtartsa s a prot. öntudatot erősítse. Az istentisztelet rendjét is igyekeznek szabályozni és élénkíteni. Énekes könyveiket revidiálják.

A vezető prot. körökkel élénken foglalkoztatja a reformáció 400 éves jubileumára való készülődés. Két terv van most előtérben: kiépíteni a teol. akadémiaikat s a tanítást ingyenessé tenni és egy nagy árvaházat alapítani. Ápolni igyekeznek a viszonyt és összeköttetést a külföldi rokonegyházakkal, pl. a ref. különösen az 1909. évi Kálvin-jubileum óta.

Teológiai harcok az utóbbi időkben nincsenek. A két utolsó évben három új egyházi lap alakult, egyik kifejezetten ortodox. Zoványi esete, mely 1910-ben foglalkoztatta a lelkeket, végre az ő javára kedvező elintézészt nyert. Félnyugdíjjal hivatalából elmozdították. 1911-ben pöre revízióját kérte s a konvent törvényszéke 1912. ápr. 25-én korábbi ítéletét megsemmisítve, Zoványit a vád alól fölmentette, hivatalába visszahelyezte, mivel magatartásában és nyilatkozataiban nem látott fegyelmi vétséget.

EGYHÁZTÖRTÉNETI ADATOK.

Lázár István és Nagy György külföldi akadémiták levelei
Agh István püspökhöz.

1.

Bécs, 1771. november 12.

Tiszteleetes Püspök Urunk,

Nékünk érdemünk felett való Tiszteleetes Jó Urunk!

Tudjuk, tartozó kötiességünk lett volna eddig is tiszteleetes Püspök urunkat dolgaink iránt levelünk által tudósítani; hogy mindazonáltal egyszersmind helybenállásunkról is tudósításunkat tehessek, azt mostanig halasztottuk. Mű október 19-dik napján felvett utunkot Isten segedelméből 1ma novembris szerencsésen végeztük; lévén minden kár és veszedelem nélkül *Bécsben* való megérkezésünk az irt napnak setét estvéjén, s más nap szállást is fogadtunk, éppen azon házat, melyben Doctor *Fejérvári* Jóseff uram is volt, mely vagyon *Alsó Sütő utcában* 761-dik numerus alatt lévő *Harmoniana* nevezetű háznál, annak felső vagy negyedik contignatiojában, a gazdánk pedig Andreas *Gottol* szabó mester-ember. Megértvén mlgs *Türi* László urfi, mlgs ítélőmester *Türi* László úr fia (ki nékem *Lázárnak* igen jó uram volt a nemes Cancellarián is) Bétsben lett megérkezésünket, 3-tia novembris, u. m. vasárnap estve engem magához hivatott, és el is mentem *Nagy* urammal edgyütt, s nagyon sajnálotta a tit. mlgs úrfi, hogy elébb nem esett megérkezésünk, hogy báró *Bruckental* úr ő Excellentiájának, ki előtt maga igen nagy kedvességben vagyon, recommendálhatott volna; de ekkor már a tit. mlgs úrfi ő Excellentiájától elbucsuzott volt, mivel más nap reggel indulni akart le *Erdélyben*. Ugyancsak az nap, t. i. hétfőn reggel minek előtte el-indult volna, ismét magához hivatott a tit. mlgs úrfi, és insinuált mlgs úri bátyjának *Türi* Sámuel agens urnak, s mingyárt bé is hivatott magához az agens úr, s bémentem *Nagy* urammal edgyütt, s midőn kérdezkedett volna egyebek felett állapotunkról s szándékunkról, ki-jelentők a tit. mlgs agens úrnak akaratumkot, hogy fellyebb is szándékoznánk, hogyha lehetséges volna; de rosszul bisztata a tit. mlgs úr, hogy fellyebb mehessünk a mlgs Királyi Gubernium passualissa nélkül, ha csak